

УДОСКОНАЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА

Проаналізовано сучасний стан розвитку сільського господарства в аграрних підприємствах та вказано шляхи вдосконалення ринкових відносин в АПК.

The analysis of the current state of agriculture in agricultural enterprises and the ways of improvement of farming methods in market conditions.

Ключові слова: кооперація, інтеграція, ринкові відносини, державне регулювання, продовольчі ринки.

Keywords: cooperation, integration, market, government regulation, food markets.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Найважливішою проблемою сучасної аграрної економіки є нарощування темпів виробництва всіх видів продукції, гарантування продовольчої безпеки держави, забезпечення населення продуктами харчування та виробництво достатньої кількості товарів на експорт.

За останні роки виробництво сільськогосподарської продукції має тенденцію до стабільного зростання. Проте виробництво окремих видів продовольчих товарів не задовольняє потреби населення країни. Для розв'язання цієї проблеми необхідно створити економічні та правові відносини в усіх галузях продовольчого комплексу.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблемам розвитку аграрного сектору економіки присвячені наукові праці вчених економістів-аграрників, зокрема В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, П. І. Гайдуцького, Т. Г. Дударя, М. В. Зубця, В. П. Ситника, А. М. Стельмашука, В. В. Юрчишина, М. К. Пархомця, О. М. Шпичака та ін. Ці наукові праці мають велике значення для розвитку аграрного виробництва, але удосконалення організаційних форм господарювання в умовах ринку потребує дальшого вивчення та впровадження.

Мета статті полягає в дальшому удосконаленні ринкових відносин в агропромисловій сфері виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішою проблемою дальшого розвитку агропромислового виробництва є удосконалення економічних та правових відносин у всіх його галузях. Аграрна політика держави передбачає поєднання ринкових форм господарювання з активною підтримкою держави для стабільного нарощування виробництва продовольчої продукції, насичення внутрішнього та зовнішнього ринків товарами та гарантування продовольчої безпеки держави.

Уже в найближчі 2-3 роки передбачено довести валові збори зернових культур до 70-80 млн. тонн за рахунок удосконалення структури посівних площ, раціонального використання земельних ресурсів, розширення посівів озимої і ярої пшениці, зернофуражних та високобілкових культур, зокрема кукурудзи, гороху, ячменю, сої та інших.

Передбачено прискорений розвиток свинарства, м'ясного скотарства, а також м'ясного птахівництва. В молочному скотарстві стабілізується поголів'я молочних корів за рахунок їх високої генетики та будівництва тваринницьких комплексів з високим рівнем механізованих робочих процесів. Пріоритетного розвитку набуває переробна і харчова промисловість, яка допоможе Україні вийти із сировинного приросту на високий рівень експорту продовольчих товарів.

Будуть удосконалюватись організаційно-господарські структури ринкового типу: приватно-орендні підприємства, кооперативні формування, фермерські господарства, приватні підприємства, агропромислові об'єднання.

За станом на початок 2013 р. в Україні діяло 9160 сільськогосподарських підприємств та 41400 фермерських господарств.

Серед аграрних підприємств найбільшу питому вагу складають сільськогосподарські товариства – 54,3 % та приватні господарства – 33,8 %, а на частку виробничих кооперативів припадає лише 3,8 %. Найбільш прибутковими підприємствами є сільськогосподарські товариства та приватні господарства, в яких на 1 га сільськогосподарських угідь отримано прибутку відповідно 1228 грн. та 1071 грн., а рівень рентабельності склав відповідно 19,4 % та 25,4 %. Значно нижча ефективність виробництва виявилася у виробничих кооперативах та державних підприємствах, де рівень рентабельності дорівнював 7,1 % та 0,3 %.

В умовах Тернопільського регіону найпоширенішою формою господарювання є середні та дрібні господарства. На початок 2012 року в області було 950 сільськогосподарських підприємств. Із площею сільськогосподарських угідь від 5 до 500 га було 746 господарств, від 500 га до 5000 га функціонувало 180 підприємств, а від 5 тисяч до 10 тисяч гектарів і більше діяло 24 великих господарств.

Частка фермерських господарств становила 56,2 %, приватних господарств – 20,6 %, господарських товариств – 16,3 %, а виробничих кооперативів – лише 0,4 % і державних – 0,6 %. Аграрні підприємства виробили на 3262 млн. грн. валової продукції, а господарства населення – на 4032 млн. грн. Проте валова продукція тваринництва в сільськогосподарських підприємствах становила 349 млн. грн., а в господарствах населення – 1566 млн. грн.

Сьогодні на селі ефективною формою господарювання є фермерські господарства, але вони не забезпечують економічних та соціальних потреб сільських територій. У зв'язку з цим виникає потреба об'єднати зусилля для продуктивної діяльності, тобто скооперуватися.

Сільськогосподарське фермерське кооперування дасть змогу ефективніше використовувати наявний ресурсний потенціал. Окрім цього, кооперація є інструментом включення фермерів у ринкові відносини і сприяє створенню в АПК конкурентоспроможного сектору. Практика показує, що при кооперуванні фермерами засобів і ресурсів показники господарської діяльності малих формувань значно вищі.

Основне завдання фермерської кооперації – це постачання засобів виробництва (мінеральних добрив, засобів захисту рослин, насіння, пального, запасних частин, техніки та ін.); переробка сільськогосподарської і несільськогосподарської продукції, зберігання та реалізація продукції та ряд інших послуг.

Досвід роботи фермерських господарств Тернопільського району за останніх три роки показує зростання ефективності сільськогосподарського виробництва. Протягом 2010-2012 рр. реалізація сільськогосподарської продукції збільшилась на 7485,4 тис. грн., прибуток – на 1991 тис. грн., рівень рентабельності зріс на 5,5 %.

Сьогодні економічні відносини в галузях АПК потребують істотного вдосконалення. Це насамперед встановлення еквівалентного міжгалузевого обміну між виробниками сировини та переробними підприємствами, який має відбуватися через розподіл грошових доходів кінцевої продукції. Критерієм такого розподілу доцільно використовувати нормативні витрати на виробництво сировини, з одного боку, та її переробку і реалізацію – з другого.

Економічні відносини повинні забезпечити тісну інтеграцію між виробниками сировини та переробними підприємствами на базі міжгосподарських товариств, кооперативів та інших форм господарювання.

Досвід країн Європи показує, що добре зарекомендували себе агросервісні кооперативи, засновані на договірній основі. В умовах подорожчання сільськогосподарської техніки дрібним товаровиробникам можна використати такі форми організації агросервісних кооперативів: за рахунок майнових паїв селян; за рахунок інвестицій окремих громадян – приватні сервісні підприємства; створення машинно-тракторних станцій на міжгосподарському рівні.

Незважаючи на створення різних форм обслуговуючих кооперативів, економічні відносини між виробниками і обслуговуючим підприємствами повинні будуватись на основі госпрозрахунку. Потрібно враховувати, що без власних обслуговуючих кооперативів,

спілок, банків окремих виробників чи фермерів не може вижити в умовах ринку, а комерційні посередники тільки розоряють виробника, користуючись його незахищеністю з боку законодавчої влади.

Таблиця 1

Результати сільськогосподарської діяльності фермерських господарств Тернопільського району

Показники	Роки			2012 до 2010, ±
	2010	2011	2012	
Виручка від реалізації с/г продукції та послуг, тис. грн.	13052,6	15460,3	20538	7485,4
в т. ч. продукції				
рослинництва	11547	14810,6	19836,7	8289,7
тваринництва	1505,6	649,6	701,3	-1040,3
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	10914,2	11732,8	16408,4	5494,2
в т. ч. продукції				
рослинництва	10393,4	1139,9	16408,4	6015
тваринництва	1298,2	520,8	592,9	-905,3
Прибуток (збиток) від реалізації с/г продукції та послуг, тис. грн.	2138,4	3727,5	4129,6	1991,2
в т. ч. продукції				
рослинництва	1931,0	3598,7	4021,2	2090,2
тваринництва	207,4	128,8	108,4	-135
Рівень рентабельності с/г діяльності, %	19,6	31,8	25,1	5,5
в т. ч. продукції				
рослинництва	20,1	32,1	25,3	5,2
тваринництва	16	24,7	18,3	2,3

З цього приводу М. Туган-Барановський зазначав: «вступаючи на ринкові відносини як продавець свого трудового продукту, селянин стає жертвою капіталістів-скупщиків, котрі користуючись з господарської немочі селянина, купують його продукцію по ціні, значно нижчій ринкової, купувати все собі необхідне доводиться по ціні надмірно високій. Окремий працюючий не має чим захистити свої інтереси, але, з'єднавшись у гурт, працюючі стають грізною силою» (Туган-Барановський М.І. Політична економія: К.: Наукова думка, 1994. - с. 218.).

У дореволюційні і довоєнні роки Україна мала славу історію кооперативного руху. Найпотужнішою формою кооперування була сільська споживча кооперація, а в 1970-х роках минулого століття були створені потужні обслуговуючі об'єднання «Союзхімія», «Сільгосптехніка» та інші, досвід яких можна з великим успіхом використати в сучасних умовах. Прийнятий 17 липня 1997 р. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію», що був уточнений і скорегований 02. 11. 2000 р., створює реальну можливість розвитку кооперації в агропромисловому секторі і найбільше – в сільськогосподарському виробництві.

Сьогодні, по суті, нема стимулюючих факторів розвитку кооперативних форм господарювання. Маємо на увазі перш за все:

✓ відсутність визнаної суспільством стратегічної програми перебудови агропромислового комплексу;

- ✓ недостатній рівень розвитку ринкових інституцій, зокрема – сільськогосподарської продукції;
- ✓ незадовільну матеріально-технічну базу АПК і, насамперед першої сфери АПК;
- ✓ неузгодженість між різними сферами АПК;
- ✓ податковий тиск та високу плату за кредитування.

Спираючись на зарубіжний та вітчизняний досвід в аграрній сфері, можуть розвиватися кооперативи за видами виробничо-господарської діяльності:

- ✓ виробничі кооперативи, які виробляють сільськогосподарську продукцію;
- ✓ обслуговуючі або сервісні, які за видами діяльності поділяються на збутові, постачальницькі, кредитні, переробні та ін;
- ✓ кредитні кооперативи (спілки) для кредитування товаровиробників;
- ✓ споживчі кооперативи для захисту інтересів споживачів та виробників сільськогосподарської продукції.

В сучасних умовах набули поширення нові форми кооперування, такі як корпорації, агрофірми, концерни, холдингові компанії та ін. Не дивлячись на форми кооперування, суть їх повинна зводитись до узгодження нових виробничих утворень із змістом їх діяльності, функціями управління в умовах ринкової економіки та захистом товаровиробників.

У нинішній зарубіжній практиці широко розвинулися кооперативні маркетингові об'єднання, зокрема у США. Такі кооперативи спеціалізуються на виробництві і реалізації молока та продуктів його переробки, зерна, олійних культур, цукру, фруктів і овочів, птиці тощо.

Для розвитку кооперативних форм господарювання незмінними залишаються основні принципи їх діяльності, такі як обов'язковість членства фізичних і юридичних осіб, сплата членських внесків, контроль за діяльністю кооперативу, виконання рішень загальних зборів. На всіх етапах розвитку цієї організації обов'язково потрібна державна підтримка, де уряд брав би активну участь у забезпеченні її функціонування.

Висновки. В Україні кооперативна форма організації підприємницької діяльності перебуває в стадії зародження. Старі принципи організації такої діяльності не здатні забезпечити належних результатів господарювання, а нові гальмуються низьким рівнем розвитку ринкової інфраструктури АПК. Для поліпшення становища доцільним є використання таких чинників кооперування, як висока економічна ефективність, вихід на внутрішній та зовнішній ринки збуту продукції, налагодження системи постачання і збуту продукції та системи послуг, переваги координації всієї громадської системи, поділ ризику, ринкова влада та ін.

Нинішнє становище, в якому перебуває АПК, потребує потужної державної підтримки, посилення інвестиційної політики з метою збільшення обсягів виробництва продовольчої продукції та проведення соціально-економічних перетворень на селі.

Література

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку / за ред. П. К. Канінського. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 292 с.
2. Дусановський С. Л. Агропромисловий комплекс України в ринкових умовах: монографія / С. Л. Дусановський. – Тернопіль: Тайп, 2009. – 172 с.
3. Саблук П. Т. Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 61 с.
4. Статистичний щорічник. Сільське господарство. – Тернопіль, 2011.